

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2025.16.252-269>

УДК: 323 (329): 327

© Лев-Олександр Бондаренко¹

НОВИЙ НІДЕРЛАНДСЬКИЙ УРЯД: УЛЬТРАПРАВИ АМБІЦІЇ ПРОТИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ НОРМ ТА ЗАКОНІВ

У статті здійснено аналіз політичних процесів у Нідерландах, де за результатами парламентських виборів, які відбулися 22 листопада 2023 р., найбільшу підтримку виборців отримала ультраправа «Партія свободи». Проте через низку умов та неможливість створити стійку коаліцію, після бурхливих переговорів, які тривали 175 днів, лідер партії Герт Уайлдерс був змушений не лише відмовитися від посади прем'єр-міністра, а й помітно змінити радикальну риторіку стосовно таких питань як міграція, зелена політика, іслам тощо.

252

Досліджені питання вимушеної корекції політичних переконань та ідеологічних принципів, яку провели лідери ультраправих сил після приходу до влади й участі у формуванні коаліційної більшості. Автор вважає, що подібна ситуація є ілюстрацією того, як радикальні та популістські ідеї демонструють свою ефективність під час виборчої кампанії, допомагаючи акумулювати протестні настрої та розширювати власну електоральну базу. Втім, чинні політичні системи, як у більшості європейських держав, так і Європейського Союзу в цілому, все ще зберігають достатню кількість інструментів впливу для протистояння поширенню праворадикальних настроїв.

Підсумовуючи результати дослідження, автор наголошує на наявності в державах ЄС інструментів стримування радикальних позицій окремих політичних партій, які вимушені корегувати власну діяльність, враховуючи загальноприйняті правові положення та настрої в самому Євросоюзі.

---

¹ Аспірант кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету. E-mail: bondarenko.lev-oleksandr@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-6244-9706>.

Ключові слова: політичні партії, «Партія свободи», Нідерланди, коаліція, ультраправа ідеологія, популізм, уряд, парламент, Європейський Союз.

New Dutch Government: Ultra-Right Ambitions Against European Norms and Laws

The article analyzes the political processes in the Netherlands, where, according to the results of the parliamentary elections held on November 22, 2023, the far-right Freedom Party received the greatest support from voters. However, due to a number of conditions and the inability to create a stable coalition, after lengthy negotiations that lasted 175 days, the party leader Geert Wilders was forced not only to resign as prime minister, but also to significantly change his radical rhetoric on issues such as migration, green policy, Islam, etc.

The article also examines the issue of forced correction of political beliefs and ideological principles by the leaders of far-right forces after coming to power or participating in the formation of a coalition majority. According to the author, this situation demonstrates that radical and populist ideas are effective during an election campaign, helping to accumulate protest sentiment and expand their own electoral base. However, the current political system of both most European countries and the European Union as a whole still retains a sufficient number of instruments of influence to counter the spread of right-wing radical sentiments.

The result of the study is to demonstrate the existence of tools to curb the radical positions of individual political parties, which are forced to adjust their activities, taking into account the generally accepted provisions and sentiments within the European Union.

Keywords: political parties, “Party for Freedom”, Netherlands, coalition, far-right ideology, populism, government, parliament, European Union.

Постановка наукової проблеми. Тривалий час партії політичного мейнстріму об'єднували свої зусилля, щоб не допустити крайні праві партії до влади. Була сформульована навіть ціла стратегія, яка у Франції отримала назву «санітарний кордон». Втім, правий поворот у Європі, популярність серед виборців націоналістичних і популістських партій, показав повну неспроможність цієї стратегії.

Напередодні виборів до Європарламенту всі соціологічні опитування показували стійке зростання рейтингу ультраправих партій у

країнах-членах. Парламентська група «Європейських консерваторів і реформістів» (ECR), яку асоціюють із прем'єр-міністром Італії Джорджі Мелоні, за підсумками виборів здобула 73 депутатські мандати. Друга ультраправа група Європарламенту «Ідентичність і демократія» (ID), в якій одну з ключових ролей відіграє партія Марін Ле Пен «Національне об'єднання», отримала 58 депутатських місць. І це з урахуванням того, що з групи виключили партію «Альтернатива для Німеччини», яка в країні посіла третє місце за рівнем підтримки і могла б поповнити групу ID 16 мандатами. Тож, прогнозувалося, якщо Дж. Мелоні, раптом, прислухається до М. Ле Пен та прем'єр-міністра Угорщини В. Орбана і піде на створення «супергрупи», об'єднавши ECR і ID, то може бути створена друга за чисельністю група нового Європарламенту.

254

У той час як Урсулу фон дер Ляєн критикують за «загравання» з ультраправими і гіпотетичну можливість створення нової коаліції з не такою вже й радикальною групою ECR, важливо зазначити, що в шести країнах ЄС – Італії, Фінляндії, Словаччині, Угорщині, Хорватії та Чехії – в уряді вже перебувають ультраправі партії. А, наприклад, у Швеції, «виживання» виконавчої влади залежить від угоди про довіру з націоналістичними Шведськими демократами – другою за величиною силою в парламенті. Тепер на черзі Нідерланди, де вкрай права «Партія свободи» Г. Уайлдерса сформувала урядову коаліцію, найбільш праву в новітній історії Нідерландів.

Мета статті полягає у комплексному аналізі внутрішньополітичної ситуації у Нідерландах у контексті вивчення тенденцій поширення ультраправих настроїв та проектування подібних ситуацій в інших країнах ЄС, в яких спостерігаються схожі або аналогічні тенденції. Для вирішення поставленої мети в статті визначені наступні завдання: розглянути існуючі тенденції та настрої у внутрішньополітичному середовищі Нідерландів; визначити основні політичні фактори та інструменти, які допомагають у стримуванні ультраправих сил щодо деструктивного впливу на загальнополітичні процеси в середині Євросоюзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки в статті здійснено аналіз сучасних подій, які відбулися лише рік тому, автор використав переважно публікації вміщені в авторитетних світових ЗМІ, зокрема: матеріали найбільшого інформаційного агентства США, новинної мережі Асошіейтед Прес про політичні зрушення в Ні-

дерландах у напрямі крайніх правих політичних сил та переконливо перемогу антиісламського популіста Г. Уайлдерса, який переконливо переміг на парламентських виборах, втім, не зміг здобути посаду прем'єр-міністра; матеріали американської медіа-організації в сфері політичної журналістики «Політіко» про процес тривалих і складних переговорів, які проводили нідерландські партії та як досягли угоди про коаліцію і обрали прем'єр-міністра Нідерландів Д. Шуфа. Важливими для проведення дослідження були також матеріали британських ЗМІ, опубліковані в the Independent, the Guardian, BBC, Reuters та інших європейських видань.

Виклад основного матеріалу. Несподівана перемога Партії свободи (Partij voor de Vrijheid – PVV) Герта Уайлдерса на парламентських виборах у Нідерландах у листопаді 2023 р. стала однією з найбільш обговорюваних новин. Світові медіа розмірковували про схожість Уайлдерса і Трампа, намагалися пояснити, як маргінал зумів здобути більшість на виборах, порівнювали перемогу Партії свободи з політичним землетрусом, що може спричинити «поштовхи» по всій Європі.

255

Сам же Г. Уайлдерс реагував на події спокійно і назвав день перемоги партії на виборах – «найкращим днем» у його політичному житті (In a political shift). Він провів грамотну виборчу кампанію, зробивши мігрантську тему – головною у своєму порядку денному. Ставлення голландців до проблеми міграції стало вирішальною умовою тріумфу PVV. Річ у тім, що останніми роками Нідерланди прийняли непропорційно велику кількість мігрантів, зокрема шукачів притулку, трудових мігрантів, міжнародних студентів і біженців з України (How many people). У прихильників ультраправих ідеологічних поглядів по суті виник консенсус у питанні того, що саме міграція створила величезне навантаження на державні служби в Нідерландах. Більше того, в країні сформувалася житлова криза, яка стає дедалі гострішою. У великих містах вже майже неможливо знайти доступне житло, а прийнятим прохачам притулку надається пріоритетне житло. І це стало причиною зростання невдоволення попереднім урядом (Housing crisis biggest).

При цьому свою роль зіграли урядові скандали кабінету Марка Рютте. У багатьох верств населення сформувалося сильне відчуття політичної недовіри та напруги, особливо у людей з низьким освіт-

нім рівнем, які проживають далеко від Гааги та Амстердама. Все це зіграло на руку Партії свободи Г. Уайлдерса.

PVV не просто антиімгрантська партія. Вона радикально ісламофобська (Dutch election: Anti-Islam populist). До того ж, на відміну від традиційно ультраправих, без тіні антисемітизму. Навпаки, має симпатії до Ізраїлю та євреїв. Вибори відбувалися після шоку 7 жовтня, у розпал військової операції Ізраїлю проти терористів ХАМАС, коли містами Нідерландів проходили організовані місцевими мусульманськими громадами та підтримані місцевими лівими гучні антиізраїльські демонстрації солідарності з Палестиною. Можливо, такі збіги і це емоційне тло зробили внесок у перемогу PVV. Ті, хто не брав участі в ходах, висловили свою думку, проголосувавши за цю партію.

«Нідерландський Трамп», «біла bestія», як ще називають Уайлдерса (через світле волосся) сам, здається, був заскочений тріумфальним успіхом. «Партія свободи» вперше обійшла всі інші політичні сили країни й отримала 37 зі 150 місць у парламенті. PVV була заснована Уайлдерсом ще у 2006 р. і тому добре знайома виборцям. На двох попередніх виборах вона навіть посіла друге і третє місце за кількістю голосів, але була змушена залишатися в опозиції, оскільки в урядову коаліцію як ізгоя її не брали. На цей раз партія дійшла до парламентської вершини. «Кампанію завершено, виборці висловилися. Тепер нам доведеться шукати домовленості один з одним. Завдяки прекрасній позиції в 37 місць PVV більше не можна ігнорувати», – заявив тоді Г. Уайлдерс (Coalition talks).

Колись Г. Уайлдерс прийшов у політику як член Народної партії за свободу і демократію (нід. Volkspartij voor Vrijheid en Democratie – VVD), але незабаром визнав, що позиція цієї партії щодо мігрантів та ісламу надто м'яка. Він заснував свою «Партію свободи», зробивши антиісламізм її візитною карткою. Заклики до заборони мечетей, Корану та ісламських хусток в урядових будівлях, а також до «нульової міграції» виявилися в центрі його політичного маніфесту. У відповідь політик отримав погрози на свою адресу і сьогодні його охорона більша, ніж у нідерландської королівської сім'ї (Who is Geert Wilders). В іншому ж, програма Г. Уайлдерса перегукувалася з програмами ультраправих партій з інших країн ЄС – від заморожування права на притулок для іноземців, до референдуму про членство країни в Євросоюзі, розконсервації нафтогазових свердловин на березі і в Північному морі, розширення видобутку власних вуглеводнів.

Крім того, PVV виступала за «суверенні Нідерланди, які відповідальні за свою валюту, свої кордони і встановлюють свої правила» (Dutch election: Geert Wilders and the PVV Manifesto). Тому партія відкидала будь-яку форму «політичного союзу», такого як ЄС. У програмі PVV було навіть проведення юридично зобов'язуючого референдуму щодо виходу з ЄС (Nexit), подібний до британського Brexit. Утім, згодом Г. Уайлдерс перестав наполягати на цій ідеї і «охолонув» до неї. Схоже як і до повернення від євро до гульдена (грошова одиниця Нідерландів з XIII ст. до 1999 р.), оскільки молоде покоління навіть слова такого не знає.

Водночас партія заперечувала будь-яке подальше розширення ЄС і хотіла відновити своє право вето в Раді ЄС у Брюсселі. Нині право вето у Нідерландів є лише з деяких питань зовнішньої політики і фінансів, втім, існує тенденція до його скасування на користь кваліфікованої більшості, чому жорстко чинять опір ультраправі захисники національного суверенітету. У плані символіки PVV вимагала прибрати європейський прапор з урядових будівель – «Ми в Нідерландах. Тут має майорити тільки національний прапор». Нині в країнах ЄС на урядових і муніципальних будівлях вивішені прапори Союзу, своєї держави, регіону або муніципалітету, а також України.

Як і більшості популістів Європи, Уайлдерсу імпував путін, проте після лютого 2022 р. він змінив до нього своє ставлення, назвавши вторгнення росії в Україну «помилкою». Однак на передвиборчих дебатах заявив, що не підтримує збільшення військової допомоги Україні. На відміну від прем'єр-міністра М. Рютте, який пішов у відставку, але наполягав на поставці Києву бойових літаків F-16 та навчання пілотів.

У питанні зовнішньої політики PVV прокламує відомий принцип: «інтереси Нідерландів і голландців – перш за все». Це передбачає можливість відмови від деяких зобов'язань, взятих у рамках ЄС і НАТО. Втім, є й особливі «антиісламські» пункти, зокрема: «Ізраїль – єдина справжня демократія на Близькому Сході, стосунки з ним зміцнюватимуться, посольство Нідерландів слід перевести в Єрусалим, а голландське представництво в палестинській Рамаллі – закрити. Дипломатичні відносини будуть «негайно» розірвані з країнами, що застосовують закони шаріату». Кліматичний порядок денний Уайлдерса також протилежний духу часу, як його розуміє європейський мейнстрім (Dutch election: Wilders' far-right party).

Важливо зазначити, що політичні системи більшості парламентських демократій мають досить багато бюрократичних чинників: перемога на виборах не означає автоматичного права увійти в уряд; потрібно сформувати кабінет із різних політичних сил з узгодженою програмою. І це Г. Уайлдерсу довелося відчутти на власному досвіді.

Після оголошення екзитполів, звертаючись до тріумфуючих прихильників у Гаазі, Уайлдерс усе ж для порядку повторив свою анти-іммігрантську риторичку, заявивши, що голландці проголосували за те, щоб зупинити «цунамі» прохачів притулку (Dutch election: Wilders' far-right party). Але потім почав спішно проводити інвентаризацію власних заяв за останні двадцять років, заявив, що хоче бути «прем'єр-міністром усього голландського народу» і що «буде старанно працювати з іншими партіями». Ще під час кампанії він намагався поводитися стримано і відповідально, казав, що не робитиме нічого радикального і навіть відмовиться від антиісламського вектору. За це, до всіх інших своїх прізвиськ, Уайлдерс отримав ще одне – Герт «Milders» від слова «mild» – лагідний.

258

Зазначимо, що створення правлячої коаліції – традиційно затяжний процес. Так, після виборів 2021 р. він тривав 299 днів (Dutch parties reach coalition). І PVV прогнозували ще більше часу для залучення партнерів по коаліції. Перша реакція лідерів партій на створення коаліції з PVV була прогнозовано негативною. Лідер лівоцентристського «Альянсу лейбористів і зелених лівих» («GL/PvdA»), який здобув 25 мандатів, Франц Тіммерманс ще заздалегідь відкинув можливість співпраці з ультраправими (а друге місце цієї партії стало частково наслідком протестного голосування проти PVV). Настільки ж категоричним щодо партії PVV був і лідер центристської партії «Нова суспільна угода» (NSC) Пітер Омцигт. Його політичну силу передвиборчі рейтинги часто виводили в лідери, але вона посила лише четверте місце з 20 мандатами. І навіть глава «Народної партії за свободу і демократію» (VVD), що замкнула трійку лідерів, Ділан Ешільгез-Зегеріус, не підтримала Уайлдерса на посаді прем'єр-міністра. Хоча ще до виборів вона натякала, що відкрита до ідеї кооперації з крайніми правими.

У своєму довгому пості в X (Twitter), Уайлдерс висловив розчарування щодо інших учасників через їхнє очевидне небажання співпрацювати з його Партією свободи. Він заявив, що «продовжує стримувати» свою позицію, якщо це необхідно для створення уря-

дової коаліції; відкликав три законопроекти, які вніс до парламенту задовго до листопадових загальних виборів (про заборону «виразів ісламу», про заборону Корану та ісламських шкіл). Парламент кілька місяців відкладав розгляд цих проектів через відсутність підтримки депутатів.

Небажання партій приєднуватися до коаліції позначилося на їхніх електоральних рейтингах. І якщо в Уайлдерса вони зростали (наприкінці грудня 2023 р. опитування давали PVV вже 49 місць у парламенті, замість 37, отриманих на виборах), то в інших партій спостерігалася тенденція до його зниження. Так, лише 53% з тих, хто проголосував на виборах за «Народну партію за свободу і демократію», як і раніше підтримували її. «Нова суспільна угода» Омцигта, замість 20 місць, отриманих на виборах, отримав би, згідно з опитуваннями, лише 11 (Poll of Poles). У цій ситуації Уайлдерс спробував «вичавити» для себе максимум можливого. Спочатку він змінив «переговорника». У політиці Нідерландів існує така опція, як парламент, який бере на себе провідну роль в узгодженні партійних позицій при формуванні коаліції. Уайлдерс звернувся до Рональда Пластерка, экс-міністра внутрішніх справ, який колись був у «Партії праці», але потім став на праві позиції. Р. Пластерк одразу почав подавати оптимістичні сигнали про конструктивну атмосферу і досягнутий прогрес.

Однак на початку лютого Уайлдерса чекав неприємний «сюрприз». Лідер партії NSC П. Омцигт вийшов із процесу переговорів, заявивши про розбіжності щодо того, як вирішувати проблему стану фінансів уряду. На його думку, розбіжності стали на перешкоді виконання передвиборчої обіцянки щодо боротьби з бідністю, адже скарбниця Нідерландів – порожня і звинуватив «переговорника» Пластерка, що той навмисно приховав стан фінансів. Політик також заявив, що його партія може підтримати Кабінет меншості, залишаючись при цьому поза урядом. «Яке розчарування», – відреагував на цю заяву Уайлдерс. – Пітер Омцигт викинув рушник, хоча ми все ще вели переговори до сьогоднішнього дня. Я цього взагалі не розумію» (Dutch cabinet talks). Д. Ешілгез, лідерка ліберальної VVD прем'єр-міністра Рютте, заявила, що вона «дуже здивована» новиною про відхід Омцигта. Ще одна учасниця коаліційних переговорів К. ван дер Плас, яка очолює правий популістський рух «Фермери і громадяни», заявила, що відхід Омцигта з переговорів «спантеличує».

Згодом три партійні лідери об'єдналися проти Омцигта, розсилали твіти з підтвердженням їх прихильності до переговорів, що виглядало як скоординована спроба загнати лідера NSC у кут. Уайлдерс звинуватив Омцигта в тому, що той «відчинив двері» ліво-зеленому альянсу Тіммерманса, і, отже, стане другою партією, що очолить переговори, якщо створення правоцентристської коаліції буде неможливим. Тож, майже через три місяці після перемоги на виборах, Уайлдерс і його виборці повернулися до вихідної точки.

Далі настала хвиля фермерських протестів (Nitrogen wars), які зміцнили взаємини «Партії свободи» і руху «Фермери і громадяни» (BBB). Неприязнь до «зеленої політики» ЄС стала цементуючою основою союзу між BBB і PVV. Так, вони націлилися на план тимчасового уряду Рютте зі скорочення поголів'я великої рогатої худоби і примусу фермерів продавати ферми для скорочення забруднення довкілля. І Уайлдерс, і ван дер Плас заявили, що відмовляться від плану зі скорочення забруднення, хоча політичні опоненти й експерти закидали їм, що ігнорування обмежень ЄС щодо азоту було б незаконним.

260

— Поразка Уайлдерса у формуванні коаліції відкрила можливості для формування уряду колишньому комісару ЄС і керівнику «Зеленого курсу» Тіммермансу, лідеру об'єднання «Партія праці/Зелені ліви» та архітектору більш жорстких екологічних правил по всій Європі. «Його політика «Зеленого курсу» означатиме кінець сільськогосподарства для багатьох фермерів у Європі», – заявила ван дер Плас. Тому для BBB, ван дер Плас та інших нідерландських фермерів Уайлдерс був єдиним «рятувальним колом» від настання «Зеленого повороту».

Втім, найбільшою перешкодою на шляху формування уряду була фігура самого Уайлдерса на посаді прем'єр-міністра. Щоб подолати цю перешкоду, новий «переговорник» Кім Путтерс вніс пропозицію про формування «програмного кабінету» – позапарламентського технократичного Кабінету міністрів, що складається з професіоналів в окремих галузях, які не пов'язані з політичними партіями (After Geert Wilders). При цьому Уайлдерс мав повернутися до парламенту, з якого починав політичну кар'єру у 1998 р. і став законодавцем із найбільшим стажем роботи. Три інші партійні лідери – Д. Ешілгез, П. Омцигт і К. ван дер Плас – теж погодилися зберегти свої місця в парламенті, а не обіймати міністерські посади.

Уайлдерс нервово зреагував на ідею, заявивши, що це «несправедливо» і «неконституційно», якби він не очолив уряд, але одразу ж додав, що для цього у нього немає достатньої підтримки з боку інших партій. Зрештою, заради продовження коаліційних переговорів він відмовився від претензій на посаду прем'єр-міністра і написав у Twitter, що «... любов до країни і виборця велика і важливіша, ніж моя власна позиція». Утім, згодом політик додав, що не полишає надії стати одного разу главою уряду. «За підтримки ще більшої кількості голландців. Якщо не завтра, то післязавтра», – заявив він. Так у Нідерландах, уперше з 1982 р. лідер партії, що перемогла на виборах, не став прем'єр-міністром. Лідери інших партій, які брали участь у переговорах щодо коаліції, також відмовилися від посади прем'єр-міністра (Coalition talks enter). Бажаючи «підсолодити» Уайлдерсу гіркоту від «розбитої мрії» очолити уряд, Путтерс, описуючи перебіг коаліційних переговорів, заявив про важливий момент в історії Нідерландів – правління партії Уайлдерса більше не є табу. Так, Уайлдерс увійшов у мейнстрим, щоправда, без прем'єрської посади.

261

Переговори про формування уряду закінчилися 15 травня, лише за кілька годин до дедлайну, встановленого офіційними посередниками міжкоаліційних переговорів. Таким чином, коаліційна епопея закінчилася через шість місяців після виборів і поставила крапку у довгих і напружених переговорах. Зробивши деякі поступки, зокрема погодившись, що він не буде прем'єр-міністром, Уайлдерс, нарешті, зміг укласти угоду. «Якщо це спрацює, то цей день можна буде вважати історичним», – заявив Уайлдерс. «Бути найбільшою партією в кабінеті міністрів – це те, про що ви, будучи лідером партії, можете тільки мріяти, і це добре для наших виборців», – резюмував він.

«Партія свободи», «Народна партія за свободу і демократію» прем'єр-міністра Рютте, «Нова суспільна угода» Омцігта та рух «Фермери і громадяни» К. ван дер Плас оголосили про створення урядової коаліції та оприлюднили коаліційну угоду під пафосною назвою «Надія, сміливість, гордість». Як зазначало Table Europe, угода стала історичною для Нідерландів, через те, що до уряду вперше прийшли праві радикали та захисники інтересів фермерів (Government formation in the Netherlands). Особливістю викладених у 26-сторінковому документі заходів правої коаліції було те, що за низкою позицій вони різко контрастували із загальноєвропейським курсом. Так, новий уряд планував вжити низку жорстких заходів для скорочення

міграції та відмовитися від загальноєвропейської зеленої політики. Було багато контраверсійних ідей.

Згідно з пропозиціями уряду, Нідерланди мали отримати дозвіл в Єврокомісії на відмову від європейської політики у сфері надання притулку та міграції, яку ЄС нещодавно і без того посилив. Новий уряд мав намір скасувати дозвіл на безстроковий притулок і запровадити суворіші вимоги до надання тимчасового ВНП. Біженцям, чії заяви на надання притулку будуть відхилені, загрожує депортація, зокрема через примусові заходи. Також планували знизити кількість іноземних студентів шляхом скорочення програм англійською мовою і збільшення вартості навчання для претендентів із країн, що не входять до ЄС.

У царині «зеленої політики» новий уряд Нідерландів, чия столиця визнана найекологічнішим містом Європи, теж мав намір відійти від амбітних цілей ЄС щодо зниження викидів вуглекислого газу. Нідерланди відмовилися від ліміту в 62 миль/год (120 км/год) на автомагістралях на користь 80 миль/год (130 км/год). Як зазначає The Guardian, цей крок перегукується з позицією інших правих європейських партій щодо зеленого порядку денного (Far-right Geert Wilders). Так, у Німеччині ідея перейти на теплові насоси замість газового опалення була політизована. Представники вкрай правої «Альтернативи для Німеччини» назвали зелених, які запропонували її, «ворогами». Уайлдерс ще в передвиборчій програмі 2023 р. пообіцяв «не видавати мільярди на непотрібну політику забруднення клімату азотом» і зупинити «істеричне скорочення» викидів вуглекислого газу. «Протягом десятиліть нас змушували боятися зміни клімату, і, хоча прогнозовані сценарії стихійних лих по всьому світу повинні були стати все більш і більш екстремальними, жоден з них не стався», – стверджував він.

Урядова коаліція готова піти на поступки фермерам, незадоволеним зеленими заходами, обіцяючи повернути субсидований «червоний дизель» із 2027 р., скасувати низку вимог щодо запобігання забрудненню довкілля гноем та припинити примусове закриття тваринницьких ферм. Лідерка «Фермерсько-цивільного руху» ван дер Плас пояснила для чого це зроблено. «Високоякісне сільське господарство захищене, і це необхідно, тому що є проблема з продовольчою безпекою у світі. Голландським фермерам не потрібно годувати світ, але фермери в Нідерландах можуть допомогти», – заявила вона.

Опозиція скептично поставилася до намірів коаліції, зазначивши, що в неї немає більшості в сенаті. Один з авторів «Зеленої угоди» ЄС і лідер голландських зелених Ф. Тіммерманс заявив, що ЄС ніколи не погодиться з новим курсом Амстердама в цій галузі. «Ви станете посміховиськом у Брюсселі. Ви допомагали складати ці правила [в галузі зеленої політики]. Ви завжди просили інші держави-члени дотримуватися правил, але не хочете робити це самі. Чесно кажучи, цього не станеться», – пообіцяв він.

Що ж до зовнішньополітичного курсу, то Уайлдерсу, який раніше виступав проти антиросійських санкцій і військових поставок Києву, заради угоди з партнерами довелося відмовитися не лише від прем'єрських амбіцій, а й від своєї зовнішньополітичної програми. У березні 2024 р. Нідерланди уклали з Україною двосторонню угоду про безпеку, що передбачає підтримку Києва впродовж десяти років. І хоча Уайлдерс засудив її в соцмережі X, коаліційне оголошення передбачало збереження політичної та військової підтримки України і потребу зробити юридично обов'язковими видатки на оборону в розмірі щонайменше 2% ВВП, згідно із зобов'язаннями країн-членів НАТО.

263

Le Monde назвала зовнішньополітичну частину угоди коаліції «плодом компромісу між суперечливими поглядами чотирьох сторін» (New Dutch coalition government). У середовищі європейського політичного мейнстріму по-різному відреагували на те, що відбувається в Амстердамі. Вхідження ліберальної партії екс-прем'єр-міністра Нідерландів Рютте в уряд разом із вкрай правою PVV в ліберальному середовищі викликало переполюх. Лідерка групи Європарламенту «Оновлюючи Європу» В. Аеер осудила вчинок нідерландських лібералів і заявила, що цю ситуацію обговорять на першій післявиборчій зустрічі групи «Renew», депутатом Європарламенту від VVD М. Азмані, який є заступником Айер. А от група «Європейської народної партії» взагалі ніяк не відреагувала на те, що дві пов'язані з нею партії – «Нова суспільна угода» та «Рух фермерів і громадян» теж увійшли в коаліцію з PVV. На відміну від лібералів, зелених, соціалістів та інших лівих, вона не підписала декларацію проти вкрай правих, а її національні партії правлять поряд із правими в шести країнах ЄС.

Створивши урядову більшість, і оприлюднивши коаліційну угоду, партії приступили до пошуку прем'єр-міністра. Після відмови

Уайлдерса від прем'єрських амбіцій постало питання: хто ж очолить уряд? За повідомленнями нідерландських ЗМІ першим фаворитом лідера PVV став Р. Пластерк, відомий як перший парламентар правої коаліції. І хоча Уайлдерс не називав публічно це прізвище, за інсайдерською інформацією, яка просочилася в медіа, він, як лідер найбільшої партії, отримав право номінувати кандидата на посаду прем'єр-міністра. Однак Пластерк від пропозиції відмовився. І не у зв'язку з тим, що колись дотримувався лівих поглядів і перебував у Партії праці. Номінант потрапив у скандал через патент на лікування раку. До політичної кар'єри Пластерк очолював медичний центр в Амстердамі. У ЗМІ з'явилася інформація, що він нібито привласнив собі патент на лікування раку, до якого доклався дослідник К. Пунт, і заробив на цьому мільйони євро. У публікаціях стверджувалося, що компанія Пластерка навмисно фальшувала бухгалтерські документи і припустилася помилок у патентній заявці, що може призвести до її скасування. Сам політик відкинув звинувачення, але визнав, що вони можуть «зашкодити можливому виконанню обов'язків прем'єр-міністра Нідерландів». «Я більше не можу стати лідером Кабінету міністрів. Я дякую багатьом людям, які висловили мені свою довіру. Нарешті, я вірю, що з'явиться цей Кабінет міністрів, який має хороші плани для країни», – сказав Пластерк (Government formation in the Netherlands).

264

Через десять днів після відмови Пластерка новим фаворитом коаліції став Дік Шуф, на прізвисько «Хитрий Дік» (Former intelligence chief Dick Schoof). На момент свого висунення в прем'єр-міністри він був генеральним секретарем Міністерства юстиції та безпеки. Раніше він очолював розвідувальну службу, контртерористичне агентство і Національне міграційне управління. Шуф, який, як і Пластерк, був колись членом «Партії праці», уявлявся 4-партійній коаліції ідеальним кандидатом, особливо в реалізації планів щодо посилення міграційної політики та боротьби з організованою злочинністю. Уайлдерс заявив, що «...Шуф – дуже сильна людина, яка користується довірою чотирьох партій, але стоїть вище за них». Виконувачка обов'язків міністра юстиції та лідерка «Народної партії за свободу і демократію» Д. Ешильгез-Зегеріус охарактеризувала кандидата на посаду прем'єр-міністра, як «людину, яка дуже добре вмє налагоджувати зв'язки». «Він буде кандидатом від нас чотирьох і прем'єр-міністром усього голландського народу», – заявила вона. Голова «Нового сус-

пільного договору» Омцигт додав, що Шуф має «великий досвід у важливих сферах політики», а голова «Руху фермерів і громадян» ван дер Плас високо оцінила його досвід у питаннях безпеки. Опозиція теж хвалила кандидатуру нового прем'єра. Її лідер Тіммерманс назвав Шуфа «дуже лояльним і відданим справі держслужбовцем», а колишні колеги характеризували його як амбітного трудоголіка з почуттям гумору (Former intelligence chief Dick Schoof).

Натомість найгучніша критика виходила від крайніх правих. «Нідерланди проголосували за Герта Уайлдерса, і ми отримали колишнього державного службовця Лейбористської партії, який роками шпигував за нами», – відзначився в Х лідер «Форуму за демократію» Т. Боде. Нідерландські ЗМІ називали його найдивовижнішим прем'єр-міністром, який колись був у Нідерландах. Як високопоставлений державний чиновник Шуф був маловідомий навіть у Нідерландах, не кажучи вже про ЄС. В опитуванні, проведеному голландською телепрограмою EenVandaag у день його висунення на пост глави уряду, 50% респондентів не знали, хто він такий (Premierskandidaat Dick Schoof).

265

Порівняно з прем'єр-міністром М. Рютте, який 14 років перебував при владі, і життя, якого жителі Нідерландів практично розібрали під мікроскопом, починаючи з того, яку він каву любить і де проводить свою відпустку, Шуф – це terra incognita. Як зазначила Politico, відомо, що він виріс у католицькій сім'ї і був другим молодшим із семи дітей (Who is Dick Schoof?). Нині він розлучений, батько двох дорослих дочок, яких він і його тодішня дружина усиновили з Китаю. Крім роботи, він любить гаджети і увагу ЗМІ. У 2013 р. його призначили національним координатором у боротьбі з тероризмом, він курував і брав участь у розслідуванні катастрофи збитого проросійськими сепаратистами в серпні 2014 р. Boeing 777 рейсу MH17. Згодом він впродовж року очолював службу внутрішньої безпеки, а потім працював у міністерстві юстиції.

За словами самого Шуфа, «демократія і верховенство права» є для нього головними принципами за весь час його перебування на державній службі. Однак не завжди Шуф, керується принципами, про які заявляє. Прізвисько «Хитрий Дік» він отримав в 2015 р., коли вирішив провести своє незалежне розслідування дій служби безпеки у зв'язку з катастрофою MH17. Як зазначають нідерландські медіа, згідно з оприлюдненими електронними листами, Шуф був розлуче-

ний і розкритикував авторів звіту за надто різкі та негативні висновки, закликаючи їх пом'якшити формулювання, що вони, зрештою, і зробили. Також Шуф відкинув звинувачення медіа в законності дій його служби безпеки, яка за матеріалами нідерландської газети NRC, шпигувала за підозрюваними через фейкові акаунти в соціальних мережах. І в першому, і в другому випадку Шуф вийшов «сухим із води», за що й удостоївся прізвиська «Хитрий Дік».

Незважаючи на те, що саме Уайлдерс висунув кандидатуру Шуфа, а сам попросився з надіями стати прем'єр-міністром, Д. Шуф відразу дав зрозуміти, що він не буде слухняною «іграшкою» в руках свого покровителя. «Я абсолютно не ототожнюю себе з уявленням про те, що буду на повідцю Уайлдерса», – заявив він журналістам і додав, що чотири партії, які сформують новий уряд, попросили його очолити урядовий кабінет, а не тільки Уайлдерс. «Я не належу до жодної партії, я не стою тут від імені Партії свободи... Я хочу бути прем'єр-міністром усіх голландців» (Who is Dick Schoof?).

266

В останні десятиліття в Нідерландах завжди були прем'єр-міністри, пов'язані з партією та ідеологією – і на цій підставі перемогли на виборах. Втім, Шуф, схоже, мав намір зробити свою посаду безбарвною, заявляючи, що «мої плани – це те, що партійні лідери прописали в коаліційній угоді». Він позитивно оцінив Угоду чотирьох партій, поділяючи стурбованість питаннями імміграції, притулку та біженців, соціального забезпечення, становища всіх громадян, «включно з фермерами», і міжнародних відносин.

Висновки. Політичні процеси у Нідерландах, де після перемоги на парламентських виборах 2023 р. найбільшу кількість голосів здобула ультраправа «Партія свободи», можна розглядати як доволі показовий приклад того, що загальна політика Європейського Союзу і наявні (найперше економічні) інструменти впливу, допомагають не просто стримувати «ультраправу хвилю», а й успішно корегувати курс тих чи інших політичних сил, які виступають проти загальних принципів європейської спільноти.

По суті, радикальні погляди та популістські заяви Герта Уайлдерса, які він регулярно озвучував напередодні виборів, дозволили йому об'єднати довкола себе значну кількість виборців, що не лише підтримують ультраправі погляди, а й просто слідуєть популізму. Але, після перемоги, прийшовши до влади, Уайлдерс був змушений значно скорегувати власну програму та піти на помітні поступки перед

іншими членами коаліції для формування нового уряду. Більше того, можна прогнозувати, що після початку роботи нового уряду та його активної взаємодії з інституціями ЄС, ми зможемо спостерігати чергову хвилю пом'якшення не лише антиєвропейської риторики «Партії свободи», а й можливу зміну підходів до міграційної політики чи ісламського питання.

Аналогічна ситуація спостерігалася й в інших європейських державах, де до влади приходили праві та популісти, які під час виборчої кампанії активно використовували антиєвропейські гасла і заклики до радикальнішої політики. Найбільш яскравим прикладом можна вважати політику прем'єр-міністра Італії Дж. Мелоні, яка ще недавно активно критикувала Євросоюз, відкрито заявляла про бажання вести самостійну зовнішню політику та виступала проти надання військової допомоги Україні. Втім, розпочавши урядову діяльність, кабінет Мелоні кардинально змінив основні позиції, отримавши за це доступ до фінансування з європейських фондів.

Насамкінець підкреслимо, що створена такими важкими зусиллями урядова коаліція в Нідерландах пропрацювала лише 11 місяців і офіційно розпалася 3 червня 2025 р., після виходу з коаліції ультра-правої PVV Г. Уайлдерса.

267

References:

1. After Geert Wilders gives up, what's next for the Netherlands? Politico. URL: <https://www.politico.eu/article/with-geert-wilders-give-up-what-is-next-netherlands/>
2. Coalition talks enter next phase for a «programme-based» cabinet. DutchNews. URL: <https://www.dutchnews.nl/2024/03/coalition-talks-enter-next-phase-for-a-programme-based-cabinet/>
3. Dutch cabinet talks collapse as Omtzigt's NSC walks away from negotiations. I Am Expat. URL: <https://www.iamexpat.nl/expat-info/dutch-expat-news/dutch-cabinet-talks-collapse-omtzigts-nsc-walks-away-negotiations>
4. Dutch election: Anti-Islam populist Geert Wilders wins dramatic victory. BBC. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-67504272#>
5. Dutch election: Geert Wilders and the PVV Manifesto. All about expats. URL: <https://allaboutexpats.nl/geert-wilders-pvv-manifesto>

6. Dutch election: Wilders' far-right party set for gains. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/dutch-vote-tight-race-pick-new-prime-minister-2023-11-22/>;

7. Dutch parties reach coalition deal after marathon talks. Politico. URL: <https://www.politico.eu/article/dutch-parties-coalition-deal-pm-mark-ruttes-fourth-term/>;

8. Far-right Geert Wilders agrees deal for Dutch coalition government. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/world/article/2024/may/15/far-right-geert-wilders-agrees-deal-dutch-coalition-government>;

9. Former intelligence chief Dick Schoof proposed as Dutch PM. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/dutch-parties-propose-former-intelligence-chief-new-prime-minister-nos-news-2024-05-28>.

268 — 10. Government formation in the Netherlands: What the right-wing coalition plans. Table Europe. URL: <https://table.media/en/europe/analyse/government-formation-in-the-netherlands-what-the-right-wing-coalition-is-planning>

11. Housing crisis biggest concern for voters at Dutch election. EuroNews. URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2023/11/21/housing-crisis-biggest-concern-for-voters-at-dutch-election>

12. How many people immigrate to the Netherlands? Statistics Netherlands: URL: <https://www.cbs.nl/en-gb/dossier/asylum-migration-and-integration/how-many-people-immigrate-to-the-netherlands-#:~:text=In%202022%2C%20403%2C108%20persons%20moved,of%20all%20immigrants%20in%202022>

13. In a political shift to the far right, anti-Islam populist Geert Wilders wins big in Dutch election. APNews. URL: <https://apnews.com/article/netherlands-election-candidates-prime-minister-wilders-9ed5752f49315517876f1646d4c2d4f2>

14. New Dutch coalition government announces 'strictest ever' asylum policy. Le Monde. URL: https://www.lemonde.fr/en/international/article/2024/05/16/new-dutch-coalition-government-announces-strictest-ever-asylum-policy_6671634

15. Nitrogen wars: the Dutch farmers' revolt that turned a nation upside-down. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/environment/2023/nov/16/nitrogen-wars-the-dutch-farmers-revolt-that-turned-a-nation-upside-down>

16. Premierskandidaat Dick Schoof onbekend bij veel mensen, maar krijgt steun van kiezers die wel weten wie hij is. EenVandaag. URL: <https://eenvandaag.avrotros.nl/panels/opiniepanel/alle-uitslagen/item/premierskandidaat-dick-schoof-onbekend-bij-veel-mensen-maar-krijgt-steun-van-kiezers-die-wel-weten-wie-hij-is>

17. Poll of Pols Netherland. Politico. URL: <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/netherlands>

18. Who is Dick Schoof? 8 things to know about the new Dutch PM. Politico. URL: <https://www.politico.eu/article/who-is-dick-schoof-8-things-to-know-about-the-new-dutch-pm/>

19. Who is Geert Wilders? The far-right leader whose shock election win has sent a chill across Europe. The Independent. URL: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/geert-wilders-dutch-election-netherlands-islam-b2452272.html>.